

UNIwersytet
Warszawski

Wydział Lingwistyki Stosowanej

Instytut Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej

Prof. dr hab. Sambor Grucza

Ocena rozprawy doktorskiej

Pani mgr Kwiryny Proczkowskiej

pt. *Sitcom amerykański w układach translacyjnych.*

Specyfika genologiczna jako determinanta strategii tłumaczeniowej

1. Ocena struktury oraz spójności tematycznej rozprawy

Rozprawa doktorska mgr Kwiryny Proczkowskiej napisana została pod kierunkiem prof. UW, dr hab. Anny Małgorzewicz. Rozprawa, o łącznej objętości 355 stron, podzielona została na 6 części. Pracę otwiera wstęp. Rdzeń merytoryczny rozprawy tworzą następujące rozdziały: 2. *Przedmiot i cel przeprowadzonych badań* (str. 10–13), 3. *Paradygmat metodologiczno-interpretacyjny* (str. 14–79), 4. *Charakterystyka genologiczna sitcomu* (str. 80–140), 5. *Analiza korpusu* (str. 141–278), 6. *Wnioski oraz implikacje dotyczące strategii translacyjnej* (str. 279–303). Rozprawę zamykają: lista skrótów, wykaz diagramów, wykaz tabel, wykaz schematów, wykaz wykresów, bibliografia, materiał badawczy, inne utwory audiowizualne, źródła transkrypcji, źródła internetowe, streszczenie w języku polskim i angielskim (str. 304–355).

Tytuł rozprawy w pełni odzwierciedla zakres podejmowanych w rozprawie zagadnień. Rozprawa jest tematycznie w pełni spójna, a zaproponowany przez Doktorantkę podział tematyczny w jak najbardziej zasadny. Nazwy poszczególnych rozdziałów trafnie sygnalizują kolejne etapy przedstawionego przez Doktorantkę wywodu.

Strukturę rozprawy oraz jej spójność tematyczną oceniam jak najbardziej pozytywnie. Bardzo pozytywnie oceniam także styl prowadzenia naukowej narracji. Charakteryzuje się on wysokim stopniem unaukowania, zwięzłością i precyzją przedstawiania sądów. Przyjmując, że charakter wypowiedzi naukowych odzwierciedla charakter naukowego myślenia, stwierdzić można, że mgr Kwiryna Proczkowska posiada już bardzo dobrze (jak na doktorantkę) ukształtowane kompetencje w zakresie naukowego poznania.

2. Ocena przedmiotu, celu i organizacji badań oraz doboru materiału badawczego

Mimo iż mgr Kwiryna Proczkowska stwierdza, że przedmiotem badań podjętych w rozprawie są określone właściwości amerykańskiego sitcomu, to uważam, że właściwym przedmiotem badań są określone kompetencje translacyjne, na podstawie których tłumacze są w stanie przetłumaczyć na język polski i niemiecki listy dialogowe amerykańskich sitcomów. Same listy dialogowe wybranych amerykańskich sitcomów stanowią jedynie materiał badawczy, służący konstrukcji wzorów tychże kompetencji. A te z kolei, stanowią podstawę kształcenia konkretnych kompetencji konkretnych tłumaczy, czyli ich określonych idokompetencji translacyjnych.

Celem głównym podjętych badań jest zatem próba odpowiedzi na pytanie, jakimi kompetencjami translacyjnymi oraz jaką wiedzą translacyjną powinien się cechować tłumacz, aby w sposób możliwie najbardziej adekwatny dokonać tłumaczeń list dialogowych amerykańskich sitcomów. W takim ujęciu celem częściowym podjętych przez mgr Kwirynę Proczkowską badań jest próba wyodrębnienia translacyjnie relewantnych cech amerykańskich sitcomów na płaszczyźnie makro i mikro. Cel główny badań można ująć także tak: jakie techniki translacyjne powinny stanowić komponentę kompetencji translacyjnej, na podstawie której tłumacz jest w stanie dokonać tłumaczenia list dialogowych amerykańskiego sitcomu na język polski i niemiecki.

Dokonując oceny wartości naukowej celu głównego oraz celu częściowego, stwierdzić trzeba także, że na gruncie współczesnej translatoryki takie cele badawcze w pełni znajdują swoje epistemiczne uzasadnienie. Dotykają one bowiem istoty rzeczy, tj. kompetencji translacyjnych konkretnych tłumaczy, czyli ich idiokompetencji translacyjnych. Na pierwszym planie poznania translacyjnego nie stoją bowiem takie czy inne właściwości tłumaczonych tekstów/ dialogów, a właściwości osób teksty te tłumaczących. To, że pierwszym krokiem empirycznego poznania tych właściwości jest poznanie właściwości tekstów/ dialogów, to już sprawa metodologii poznania, a nie celu poznania. Z uznaniem stwierdzam, że właśnie takie podejście w pracy badawczej obrała mgr Kwiryna Proczkowska – jedyne słuszne podejście. Szkoda, że w części wprowadzającej do rozprawy nie wybrzmiało to bardziej wyraźnie.

Materiał badawczy stanowi korpus trzech amerykańskich sitcomów o łącznej liczbie 628 odcinków (ok. 220 godzin nagrań audiowizualnych). Analiza materiału została przeprowadzona w następujących etapach: i) wyodrębnienie konwencji powtarzających się we wszystkich sitcomach, ii) analiza kwantytatywna wyodrębnionych konwencji, iii) utworzenie korpusu trójjęzycznego, na który składają się wybrane oryginalne przykłady i ich polskie i niemieckie odpowiedniki, iv) porównanie wybranych trójjęzycznych przykładów. Przyjęta metodologia badań nie budzi zastrzeżeń – jest spójna i konsekwentnie zastosowana w analizie materiału badawczego.

W mojej ocenie przyjęte cele badawcze, dobór materiału badawczego oraz organizacja badań w pełni korespondują z wyodrębnionym przez mgr Kwirynę Proczkowską przedmiotem translacyjnego poznania.

3. Ocena merytoryczna przedstawionego wywodu

Badania i rozważania przedstawione w rozprawie doktorskiej przeprowadzone zostały na gruncie translatoryki antropocentrycznej. Jak wiadomo, jej podstawy stworzył F. Grucza. W późniejszym okresie koncepcja translatoryki antropocentrycznej rozbudowana została przez J.

Żmudzkiego poprzez wprowadzenie systemu konceptualnej (terminologicznej) eksplikacji wszystkich elementów, ich właściwości i relacji pomiędzy tymi właściwościami. Za sprawą J. Żmudzkiego takie właśnie ujęcie przedmiotu i zadań translatoryki przyjęło się określać mianem holistycznej koncepcji translatoryki. Do rozwoju translatoryki antropocentrycznej w dużej mierze przyczyniły się także badania A. Małgorzewicz, która przedstawiła propozycję szczegółowej dyferencjacji zasadniczych kompetencji tłumacza, oraz zwróciła uwagę na istnienie zautomatyzowanych operacji i działań translacyjnych, które powinny również być przedmiotem zainteresowania translatoryki i translodydaktyki.

Przedstawiony przez F. Gruczę model, nazwany „układem translacyjnym”, składa się z pięciu elementów: producenta tekstu wyjściowego (twórcy oryginału) – PTW, tekstu wyjściowego (oryginału) – TW, kompetencji translacyjnych tłumacza – KT, translatu – TR oraz odbiorcy translatu – OTR. Dodajmy jednak, że układ ten nie jest sam w sobie znamieniem translatoryki antropocentrycznej. Jej istotę stanowi po pierwsze uznanie faktu, że to co nazywa się kompetencją translacyjną stanowi immanentną właściwość, immanentne wyposażenie konkretnego mózgu ludzkiego, a po drugie przyjęcie, wynikającej z tego faktu konsekwencji, że translacyjne poznanie zaczyna się od poznania kompetencji translacyjnej konkretnego mówcy-słuchacza, konkretnego tłumacza.

W rozprawie mgr Kwiryna Proczkowska przenosi ogólny model układu translacyjnego na grunt rozważań nad tłumaczeniem list dialogowych sitcomów i buduje model układu translacji audiowizualnej, wyróżniając w jego obrębie model translacji lektorskiej oraz model układu translacji dubbingowej. Jest to podejście ze wszech miar słuszne. Doktorantka trafnie charakteryzuje poszczególne właściwości tego układu, tworząc jego koherentny opis. Na wysoką ocenę zasługuje interesująca i trafna polemika z poglądami przedstawionymi przez innych autorów w odnośnej literaturze przedmiotu.

W ogóle wysoko ocenić należy zdolność mgr Kwiryny Proczkowskiej do podejmowania interesującej naukowej polemiki. W odniesieniu do niektórych punktów tej polemiki Doktorantka wykazuje nawet dużą dozę naukowej odwagi. Nie oznacza to jednak, że przedstawione w rozprawie rozważania prowadzone są jedynie w stylu negacji. Doktorantka dostrzega wartości poznawcze dotychczasowego dorobku translatoryki i implementuje jego elementy do opisu eksplikacyjnego wyznaczonego w rozprawie przedmiotu badań.

Bardzo wnikliwie przedstawiona została charakterystyka sitcomu jako gatunku filmu/ serialu telewizyjnego. Szczególną uwagę mgr Kwiryna Proczkowska poświęciła językowi dialogów sitcomowych, opatrując jego charakterystykę licznymi przykładami.

Podsumowując ocenę pierwszej części rozprawy, w której nakreślona została metodologia badań i opisane ich podstawy teoretyczne, stwierdzam z dużą satysfakcją, iż część ta spełnia z należytą wymogami stawiane rozprawom doktorskim (warto dodać, że łączna objętość tej części to prawie 140 stron tekstu). Udowadnia zarazem, iż mgr Kwiryna Proczkowska podjęła udaną próbę krytycznego przedstawienia dotychczasowego stanu badań w drodze naukowej polemiki.

Wyniki przeprowadzonej analizy korpusu przedstawione zostały bardzo obszernie w rozdziale 5 (140 stron tekstu). Wyników tych nie będę omawiał tu *in extenso*. Wskaże jedynie na zakres wykonanej analizy. Analizie poddane zostały następujące zakresy:

- 1) idiolekty postaci: stałe powiedzenia postaci w serialu Friends. How I Met Your Mother, The Big Bang Theory;

- 2) stereotypowe sformułowania polilektalne: wspólnota komunikatywna rodzina, związek miłosny (motyw bromance w serialu Friends. How I Met Your Mother, The Big Bang Theory, inne nawiązania do wspólnoty komunikatywnej: związek miłosny), inne wspólnoty komunikatywne;
- 3) języki trzecie: języki trzecie w serialu Friends. How I Met Your Mother, The Big Bang Theory;
- 4) piosenki: piosenki w serialu Friends. How I Met Your Mother, The Big Bang Theory;
- 5) dowcipy wizualne: nieincydentalne dowcipy wizualne, kulturowe dowcipy wizualne, lingwistyczne dowcipy wizualne, eliptyczne dowcipy wizualne retardacyjne dowcipy wizualne, graficzne dowcipy wizualne, kinetyczne dowcipy wizualne.

Opis każdego z wymienionych zakresów kończą wnioski translacyjne oraz implikacje dotyczące technik translacyjnych. Wnioski te stanowią zasadniczy wkład naukowy mgr Kwiryny Proczkowskiej w poznanie kompetencji translacyjnych. Dlatego też, wnioski te warto syntetycznie przytoczyć. I tak, przeprowadzona przez Doktorantkę analiza wykazała, że:

- stałe powiedzenia pełnią bardzo ważną funkcję rozpoznawczą sitcomu,
- idiolekt postaci ewoluuje wraz z rozwojem serialu,
- stałe powiedzenia poddawane są modyfikacjom,
- w translacji stałych powiedzeń ważny jest kontekst wizualny,
- translacja stałych powiedzeń musi być konsekwentna,
- w sitcomie dokonywana jest rekontekstualizacja utartych stereotypowych formuł językowych,
- w sitcomie występuje brak silnego zakotwiczenia wizualnego stereotypowych formuł językowych,
- brak takiego zakotwiczenia jest ułatwieniem dla tłumacza,
- w sitcomie występuje dominacja L1 wśród wszystkich języków trzecich,
- wybór języków trzecich może podkreślić pochodzenie postaci,
- wypowiedzi w L3 pełnią bardzo często funkcję humorystyczną,
- dlatego w translacji sitcomów trzeba zwrócić szczególną uwagę na wypowiedzi w L3,
- neutralizacja lub pomijanie wypowiedzi w L3 w translacji jest niedopuszczalne,
- koniecznym jest określenie funkcji piosenek w każdym konkretnym sitcomie,
- zależności pomiędzy stroną wizualną oraz dźwiękową sitcomu mają istotny wymiar translacyjny;
- tłumaczom powinien być dostarczany cały utwór audiowizualny, ponieważ tylko na jego podstawie można dokonać właściwego tłumaczenia dialogów i właściwej ich synchronizacji.

Powyższe wnioski zostały uogólnione w podsumowującym rozdziale 6. Je także przedstawię tu syntetycznie. Zdaniem mgr Kwiryny Proczkowskiej translacyjnie relewantne są następujące właściwości sitcomów:

- funkcja humorystyczna,
- śmiech publiczności,
- dowcipy,
- polisemiotyczność,
- język potoczny.

Dokonując podsumowującej oceny merytorycznej przedstawionych w rozprawie wyników badań ankietowych, można – moim zdaniem – jednoznacznie stwierdzić, że wyniki te oraz ich interpretacja wzbogacają dotychczasową wiedzę translatoryczną, tworząc zarazem bardzo dobry punkt wyjścia dla dalszych pytań badawczych.

4. Podsumowanie

Ogólna ocena przedłożonej przez mgr Kwirynę Proczkowską rozprawy doktorskiej pt. *Sitcom amerykański w układach translacyjnych. Specyfika genologiczna jako determinanta strategii tłumaczeniowej* wypada jak najbardziej pozytywnie. Bez wątpienia, wyniki badań przedstawione w rozprawie doktorskiej otwierają drogę do dalszych badań naukowych. Ogólna i szczegółowa orientacja Doktorantki w literaturze przedmiotu zasługuje na duże uznanie. Żadnych zastrzeżeń nie można mieć, moim zdaniem, co do wysokiego stopnia opanowania warsztatu badawczego Doktorantki. Na marginesie powyższych uwag dodam, że Doktorantka może poszczycić się już znacznym dorobkiem publikacyjnym z zakresu translatoryki. Dorobek ten oczywiście nie podlega tu dodatkowej ocenie. Niemniej jednak moja jego ocena wzmacnia przedstawioną tu pozytywną ocenę rozprawy doktorskiej.

5. Konkluzja

Wyrażam przekonanie, iż przedstawiona przez mgr Kwirynę Proczkowską praca zasługuje na uznanie jej za rozprawę doktorską, spełnia ona także wymogi art. 13. ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14.03.2003 r. (z późn. zm.). Niniejszym wnioskuję o dopuszczenie mgr Kwiryny Proczkowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Zarazem wyrażam przekonanie, że przedłożoną rozprawę można uznać jak najbardziej za wyróżniającą i, że w związku z tym powinna ona zostać przedstawiona do nagrody naukowej zgodnie z Uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 13.05.2008 r.

Warszawa, dnia 08.06.2020 r.

/prof. dr hab. Sambor Grucza/